

L'ORIGEN DE LA MALÀRIA La lluita antipalúdica al Delta es va centrar en la detecció precoç de la malaltia i el tractament ràpid i continuat

El paludisme va propagar-se al Delta amb la construcció dels canals i l'expansió del cultiu de l'arròs

Delta malària

campanya antipalúdica realitzada en el delta del Ebre des del any 1925 al 1932, *ambos inclusive*, publicat l'any 1933 a la revista *Sanidad e Higiene Pública* (en el qual va participar Canicio), es va veure la "impossibilitat" de fer una lluita antipalúdica activa contra el mosquit, ja que l'extensió d'aigua era massa gran i no existien mitjans suficients per combatre'l. Així, l'eix de la campanya antipalúdica va ser el malalt i l'estratègia dels centres antipalúdics es va centrar en la "detecció precoç" i un tractament ràpid i continuat dels malalts.

En el cas del dispensari de Sant Jaume es realitzaven extraccions de sang per a la determinació del plasmodi. Amb aquestes mostres de sang es feien unes preparacions de gota grossa que eren analitzades al microscopi pel dr. Canicio. Tots els casos analitzats eren recollits en unes fitxes proporcionades per la Generalitat de Catalunya o per la Direcció General de Sanitat on quedaven recollits els resultats de les anàlisis realitzades en funció de si eren positius al paludisme o no i, en cas afirmatiu, quin tipus de paludisme era. A més a més, les fitxes contenien informació pràctica per als malalts sobre l'origen de la malaltia i algunes mesures preventives per evitar contraure-la. De l'estudi d'aquestes fitxes es van confeccionar unes gràfiques, fetes a mà pel mateix doctor —que encara conserva la família—, en les quals consta quins tipus de paludisme eren presents al Delta, així com la procedència dels malalts i el seu nombre. Aquests resultats van deixar palesa una major incidència de casos de paludisme causats per *Plasmodium vivax* (terciana), que, per sort, dels diferents tipus de plasmodi no era dels més virulents. També hi ha constància de casos de *Plasmodium malariae* (quartana) i *Plasmodium falciparum* (laveriana), el més virulent.

El tractament de la malaltia es feia a base de quinina, també anomenada sofate, que s'administrava en forma de pastilles. El seu mal sabor va fer que s'obligués els malalts a prendre-la al mateix dispensari per tindre la seguretat que s'administrava correctament. Al llarg dels anys es van anar al-

(Anàlisi de el Mes de Septiembre)

Tipus	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	TOTAL
1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
14	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
16	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
17	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
19	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
20	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
22	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
23	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
26	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
27	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
28	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
29	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
30	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
TOTAL	98	41	12	10	2	8	1	5	10	14	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	

TOTAL DE ANALISIS EN EL MES DE SEPTIEMBRE

98

TOTAL POSITIVOS

47

TOTAL NEGATIVOS

51

TOTAL MOSQUITOS

320

MARCHOS

118

MEMBRAS

202

A dalt, detall de les fitxes informatives del centre antipalúdic i a baix, un quadern d'anotacions del doctor Canicio.

dels canals de regadiu: primer el de la dreta de l'Ebre i després el de l'esquerra. Els canals de regadiu van permetre una ràpida extensió del cultiu de l'arròs a la zona. Això va afavorir encara més la presència de mosquits; en concret, del gènere *Anopheles*, més associat a l'aigua dolça i transmissor del paludisme. En aquells temps, el cultiu de l'arròs requeria un gran nombre de treballadors, que provenien, sobretot, de València i Andalusia. Aquest fet, se-

gons el Copate, va ser clau per a l'expansió del paludisme al Delta, ja que molts d'aquests temporers provenien de zones on es trobava el plasmodi causant de la malaltia. A més a més, les condicions de vida de la zona van fer encara més fàcil la propagació de la malaltia.

EL PAPER DEL DOCTOR CANICIO

En aquest context, el paper del doctor Canicio al capdavant del centre anti-

palúdic de Sant Jaume, juntament amb el treball de la resta de centres, va ser clau per al control i l'eradicació de la malaltia. El treball que van realitzar va ser importantíssim, sobretot si es tenen en compte els mitjans amb què treballaven els metges i investigadors durant la primera meitat del segle xx, i més en una zona rural com era el delta de l'Ebre.

Ja des d'un primer moment, tal i com consta a l'estudi *Resumen de la*

doctor Canicio. / N. CARO

Continua a la pàg. 4